

Отже, розроблений педагогічний підхід, що базується на врахуванні структури відповідної типології художнього оповідання, узагальнених та конкретних умінь надає можливість удосконалити процес розуміння художніх оповідань слабочуючими учнями на актуальному рівні розвитку мови і мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белянин В.П. Психологические аспекты художественного текста. – М.: МГУ, 1988. – 120с.
2. Выготский Л.С. Психология искусства. – М.: Искусство, 1965. – 380с.
3. Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки / Под ред. А.В.Пешкова. – М.: Лабиринт, 1998. – 512с.
4. Жинкин Н.И. Развитие письменной речи учащимися III – VII классов // Известия АПН РСФСР: Психология усвоения грамматики, орфографии и развития письменной речи. – М.: АПН РСФСР, 1956. – № 78. – С.141-250.

УДК 37.01/.09

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРМІНІВ «ІНКЛЮЗІЯ» ТА «ІНТЕГРАЦІЯ»

Кузава І. Б.

кандидат педагогічних наук, доцент
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П. Драгоманова

Наукова стаття присвячена здійсненню порівняльної характеристики термінів «інклюзія» й «інтеграція» та дослідженню відмінностей між їх змістом у вітчизняній та зарубіжній науці.

Научная статья посвящена осуществлению сравнительной характеристики терминов «инклюзия» и «интеграция», а также исследованию различий между их содержанием в отечественной и зарубежной науке.

The scientific article is devoted to the implementation of the comparative characteristics of the terms "inclusion" and "integration" and study the differences between their content in domestic and foreign science.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивне навчання, інтеграція, інтегроване навчання, діти із особливостями психофізичного розвитку.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное обучение, интеграция, интегрированное обучение, дети с особенностями психофизического развития.

Keywords: inclusion, inclusive education, integration, integrated learning, children with special needs.

Постановка проблеми. У наш час відбувається зміна ставлення суспільства та держави щодо осіб із психофізичними вадами від ізоляції (сегрегації) та агресії до терпимості (толерантності) та інклюзії.

Освіта є невід'ємним правом кожної людини. Закономірним етапом розвитку її системи є інклюзивне навчання, як логічне продовження ідей інтегративного навчання. Тому досить часто терміни «інклюзія» та «інтеграція» розглядають як синоніми, хоча їх значення співпадають та характеризують різний ступінь включення дітей з психофізичними порушеннями в освітній процес.

Філософія інклюзії, ґрунтуючись на проблемі прав і свобод людини, здійснює більш глибокий вплив, ніж інтеграція. Однак, ці два поняття досить часто замінюють один одного. А відмінності у трактуванні педагогічних термінів інколи стають приводом до непорозумінь. Адже, як засвідчив аналіз психолого-педагогічної літератури [4; 5; 6], спостерігається калькування (перенесення) західного досвіду у вітчизняну систему освіти, що є не логічним у трактуванні інклюзії як філософії «включеного навчання» й зумовило актуальність нашої розвідки.

Тому **метою** нашої статті є з'ясування сутності понять «інклюзія» та «інтеграція», здійснення їх порівняльної характеристики та дослідження відмінностей між їх змістом у вітчизняній та зарубіжній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дав змогу обґрунтувати теоретичні підходи щодо процесу включення дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, в навчально-виховний процес загальноосвітніх закладів. Насамперед зазначимо, що окремі аспекти інклюзивної та інтегрованої освіти досліджуються як українськими, так і зарубіжними науковцями. Зокрема, російськими та білоруськими вченими створено концепцію інтегрованого навчання та виховання (Н.Л.Белопольська, Є.Є.Дмитрієва, А.Н.Коноплева, І.А.Коробейніков, М.М.Малофеев, Н.М.Назарова, Т.О.Соловйова, О.О.Сорокоумова, Є.А.Стребелева, У.В.Ульєнкова, Н.Д.Шматко, Л.М.Шипіцина та ін.), основні принципи якої полягають у забезпеченні «психологічної готовності» дітей із психофізичними порушеннями та їх здорових однолітків до спільного навчання, а також

готовності загальноосвітніх навчальних закладів до їх прийому, вироблення батьківської терпимості, урахування зон актуального та найближчого розвитку, ранню диференціацію, корекцію та контроль за розвитком дитини, надання консультативної допомоги педагогам та батькам тощо.

Вітчизняні спеціалісти (В.І.Бондар, Л.Г.Будяк, А.А.Колупаєва, Ю.М.Найда, Т.В.Сак, М.В.Сварник, В.М.Синьов та ін.) обґрунтовують інклюзивну освіту як процес розвитку загальної освіти, що передбачає її доступність для всіх дітей – і з психофізичними вадами, так і їх здорових однолітків. Інклюзивна освіта – це своєрідний підхід, який прагне розвинути методологію, у центрі якого знаходиться дитина та її різноманітні освітні потреби.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових джерел за даною тематикою показав, що в цілому у вітчизняній та зарубіжній практиці терміни «інтеграція» та «інклюзія» є близькими за змістовно-смысловим значенням, однак не тотожними.

Термін **«інтеграція»** (з латинськ. *integrare* – заповнювати, доповнювати, *integer* – цілий) – це вибіркове переміщення дітей з психофізичними вадами у загальноосвітні навчальні заклади. [5, с. 12].

У науковій літературі термін «інтеграція» людей з порушеннями психофізичного розвитку вживається у кількох значеннях. У *широкому значенні* він визначається як процес і результат надання людині з порушеннями психофізичного розвитку прав та реальних можливостей бути задіяним у всіх видах соціального життя суспільства нарівні і разом з усіма його членами. У *вужькому значенні* інтеграція в освіті – це залучення дітей з порушеннями психофізичного розвитку до системи загальної освіти [2]. Тобто, інтеграція в системі освіти означає створення єдиного освітнього простору, що передбачає зближення загальної та спеціальної освіти, а також навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах, наближених до звичайних.

У педагогіці категорія «інтеграція» являє собою продукт складних діалектичних перетворень наукової свідомості, який поєднує досягнення світової культури та досвід розвитку вітчизняної освіти. Для системи спеціальної освіти інтеграція зіставляється перш за все з поняттям спільного навчання дітей з психофізичними порушеннями та їх здоровими однолітками. Тому поняття *«інтегроване навчання»* має два самостійних значення:

1) як спільне навчання дітей із особливостями психофізичного розвитку в спеціальному класі (групі) загальноосвітнього навчального закладу за спеціальними програмами, адаптованими методами і засобами [1, с. 200]

2) як педагогічна система, що орієнтується на формування системного бачення світу, застосовуючи свої особливі форми і методи навчання [4, с. 5]

Ряд зарубіжних учених у галузі гуманітарних наук (Л. С. Волкова, А.А.Дмитрієва, М.М.Малофєєв, Л.І.Новікова, Н.М.Назарова, М.І.Нікітіна, К.Рейсвекван, Л.М.Шипіцина та ін.) розглядають інтегроване навчання як об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності. Прихильники даного підходу вважають, що дитина має «заслужити» можливість навчатись у загальноосвітньому закладі, продемонструвавши свої «здібності» у виконанні загальної програми. Зокрема, Н.М.Назарова розуміє інтеграцію як процес, результат і стан, за якого інваліди та інші члени суспільства із обмеженими можливостями здоров'я, інтелекту тощо не є соціально відокремленими та ізольованими, а беруть активну участь у всіх видах та формах соціального життя поряд і нарівні з іншими [5, с. 29]

Важливою умовою інтегрованого навчання є набуття дітьми з вадами психофізичного розвитку соціально прийнятих норм наслідування поведінки своїх здорових однолітків. Інтегроване виховання в будь-якій формі передбачає обов'язкове керівництво корекційного педагога, участь психолога. Специфічною особливістю такої форми навчання є адаптація дітей цієї категорії до найближчого навчального середовища.

Як засвідчив аналіз наукових джерел, інтегроване навчання є *комбінованим* (коли дитина навчається у групі здорових однолітків та отримує систематичну допомогу корекційного педагога), *частковим* (окремі діти частину дня проводять у спеціальних групах, іншу частину – у звичайних), *тимчасовим* (діти із психофізичними вадами та їхні здорові однолітки об'єднуються у групи для проведення спільних прогулянок, свят, змагань тощо), *повним* (одна-дві дитини з відхиленнями в розвитку впливаються в звичайні групи дитячого садка, а корекційну допомогу їм надають батьки під контролем спеціалістів) [9, с. 4].

Сучасними зарубіжними вченими (А.Н.Конопльова, Т.Л.Лещинська, Н.М.Назарова, Л.І.Солнцева та ін.) визначено наступні *види інтеграції*:

- 1) інтернальна (інтеграція всередині системи спеціальної освіти);
- 2) екстернальна (взаємодія спеціальної та загальної освіти);
- 3) часткова (навчання дитини з психофізичними порушеннями у спеціальному освітньому закладі з періодичним від відвідуванням окремих занять);
- 4) комбінована (навчання 1-2 дітей, близьких за психічними розвитком до вікової норми, у

загальноосвітніх групах);

5) тимчасова, яка передбачає процес підготовки дітей з психофізичними вадами за умов повної або часткової інтеграції в загальноосвітніх закладах;

6) псевдоінтеграція, яка виникає внаслідок відсутності спеціальних освітніх закладів, віддаленості їх від місця проживання дитини та її родини, а також небажання батьків навчати дітей у спеціальному закладі;

7) зворотна (навчання дітей із нормальним розвитком у спеціальному закладі як результат неправильної діагностики психічного розвитку).

Разом з тим, Л. М. Шипіцина виділяє дві форми інтеграції:

- *соціальну*, яка передбачає адаптацію дітей з психофізичними порушеннями до загальної системи соціальних стосунків у рамках того освітнього середовища, в яке вони інтегруються;

- *педагогічну*, яка передбачає формування у дітей означеної категорії здатності до засвоєння навчального матеріалу, визначеного навчальним планом [8, с. 7].

На думку ряду вчених (М.М.Малофєєв, М.М.Маркович, Н.Д.Шматко), у рамках інтеграції відбувається взаємопроникнення загальної та спеціальної системи освіти, що сприяє соціалізації дошкільників із психофізичними вадами. Тому по відношенню до дітей дошкільного віку вони рекомендують такі *моделі інтеграції*: постійно повну (навчання та виховання у звичайній групі ДНЗ), постійно неповну (навчання та виховання у групі комбінованої спрямованості), постійно часткову, тимчасово часткову та епізодичну (навчання та виховання у спеціальній групі).

На думку українських спеціалістів (Н.З.Софій, Ю.М.Найда) окремою формою інтеграції можна вважати навчання дітей з особливими освітніми потребами у спеціалізованих групах загальноосвітнього навчального закладу. Практичний досвід такого навчання показує, що однокласники не починають частіше спілкуватися з дітьми з особливими освітніми потребами, що є однією із беззаперечних переваг інклюзивного навчання [7].

Водночас, останнім часом пропонується все більше інноваційних підходів до навчання і виховання дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку. Тому існує потреба у виробленні нових підходів щодо здобуття ними освіти, що більшою мірою задовольняли б потреби її розвитку, покращували процеси абілітації та реабілітації, сприяли інтеграції у суспільство. Зокрема, у міжнародній практиці спостерігається заміна терміну «інтегрована освіта», який характеризує даний процес по відношенню до дітей з психофізичними вадами, на термін «інклюзивна освіта», який описує цей процес щодо всіх дітей, характеризуючи більш глибокі процеси, в основі яких лежить право на освіту. Тобто, інклюзивна освіта є логічним продовженням ідей інтегративної освіти. Саме тому ці два терміни є спорідненими, але не рівнозначними, оскільки характеризують різний ступінь включення дітей з психофізичними вадами в освітню систему.

Інклюзія (англ. *inclusion* – включення, франц. *inclusif* – включаючий в себе, лат. *include* – заключаю, включаю) – це процес реального включення всіх громадян, які мають труднощі у психофізичному розвитку, в активне суспільне життя [3]. Термін «включення» означає, що дитині з обмеженими можливостями надається право відвідувати загальноосвітній заклад, однак, для цього створюється необхідне адаптоване освітнє середовище та надаються відповідні додаткові послуги, які приносять користь від спільного їх навчання зі здоровими однолітками. Тобто, **інклюзія** – це приналежність до співтовариства (групи друзів, навчального закладу тощо), яка передбачає розкриття кожної дитини за допомогою освітньої програми, достатньо складної, але водночас відповідає її здібностям. Вона полягає в адаптації системи до потреб дитини. Її кінцевою метою є підготовка осіб із порушеннями в розвитку до умов і стилю життя суспільства, в якому вони живуть [1, с. 195]. Крім того, інклюзія враховує потреби, спеціальні умови і підтримку, що необхідні вихованцям та вихователям для досягнення успіху [3].

Інклюзивне навчання – це процес і результат включення (об'єднання) дітей з особливостями психофізичного розвитку та дітей, які не мають таких порушень, до навчання в одній групі загальноосвітнього закладу [1, с. 194].

В основі інклюзивної освіти лежить ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дитини, забезпечуючи однакове ставлення до усіх людей, однак, створює особливі умови для осіб, які потребують корекції психофізичного розвитку.

Інклюзивна освіта є процесом уваги та реакції на різноманітність потреб усіх вихованців через зростаючу участь у навчанні. Тому її метою є підтримка освіти для всіх, приділяючи особливу увагу зняттю перешкод для участі у навчанні дітей з особливими потребами, тобто, включення усіх дітей у систему освіти та забезпечення їх рівноправності.

На думку російських учених Є.В.Ковальова та М.С.Старовойтової словосполученню «інклюзивна освіта» відповідає більш коректний термін «інклюзивна форма навчання та виховання» як закономірний етап розвитку системи освіти будь-якої країни.

Інклюзивна освіта передбачає спільне навчання та доступність якісної освіти для всіх дітей на основі

створення освітнього простору, який відповідає різним потребам. За визначенням ЮНЕСКО, інклюзія – це процес інтеграції дітей в загальноосвітній простір незалежно від їх статевої, етнічної та релігійної приналежності, попередніх навчальних досягнень, стану здоров'я, рівня розвитку, соціально-економічного статусу батьків тощо.

Інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, на протигагу інтегрованому, це, передусім, пристосування середовища до особливих потреб дитини з особливостями психофізичного розвитку [3, с. 24]. Тобто, інклюзивне навчання передбачає створення такого освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Тому інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату [3, с. 24].

Як свідчить практика, у сучасних загальноосвітніх закладах, у тому числі й дошкільних, інтеграція означає, що дитина із психофізичними вадами має бути просто присутньою у них, внаслідок чого спостерігається відсутність повноцінної її участі в житті дитячого закладу. Інклюзія ж, навпаки, зосереджується на індивідуальних потребах вихованців, сприяючи повноцінній їх участі у всіх активних заходах через відповідне планування, диференціацію та кваліфіковану підготовку фахівців. Тобто, інклюзія – це більш широкий процес інтеграції, який передбачає доступність освіти для всіх і розвиток загальної освіти внаслідок пристосування до різноманітних потреб усіх дітей (І.Н. Хафізулліна).

Висновки. Проведений аналіз наукових джерел та вивчення досвіду вітчизняних та зарубіжних дослідників з проблеми спільного навчання дітей з психофізичними порушеннями та їх здоровими ровесниками, дозволив здійснити порівняльну характеристику понять «інтеграція» та «інклюзія», визначивши спільні та відмінні ознаки.

Інклюзивна освіта є вищим ступенем інтеграції, за якого усі навчальні заклади і вся освітня філософія пристосовуються до потреб усіх дітей (згідно наукових джерел та міжнародних документів). Інклюзивний підхід передбачає більш значне коло дій та ініціатив (зокрема, створення суспільством можливостей для повної реалізації потреб дітей з психофізичними вадами), в той час як інтегроване навчання передбачає створення спеціальних умов для таких осіб у межах існуючої системи освіти.

Таким чином, за своєю сутністю інтеграція означає пристосування дитини до існуючої системи освіти, в той час як інклюзія передбачає пристосування системи освіти до потреб і можливостей кожної особистості, що є важливою передумовою отримання нею якісної освіти.

Отже, відмінність у підходах полягає у визнанні необхідності зміни суспільства з метою врахування та пристосування до індивідуальних потреб дітей із психофізичними порушеннями, а не їхню адаптацію до його вимог. На нашу думку, це дозволить оцінити та прокоментувати означені проблеми в цілому та намітити перспективи подальшого розвитку інклюзивної освіти у галузі дошкільної освіти зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В. М. Синьова; [упоряд. В. М. Тімашова]. – К.: «МП Леся», 2011. – 528 с.
2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально- методичний посібник / [Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Софій Н. З. та ін.] / за заг. ред. Даниленко Л. І. – К. : Самміт книга, 2007.- 128с.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія / Алла Анатоліївна Колупаєва. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
4. Коноплева А.Н., Лещинская Т.Л. Интегрированное обучение детей с особенностями психофизического развития: Монография / А.Н.Коноплева, Т.Л.Лещинская. – Мн.: НИО, 2003. – 232 с.
5. Назарова Н. М. Закономерности развития интеграции как социального и педагогического феномена: материалы к 11-ой Всеросс. науч.-практ. конф. [Компенсирующее обучение: опыт, проблемы, перспективы] – М., 1996. – Ч. 1.– С. 28-39.
6. Сорокоумова С.Н. Психологическое сопровождение инклюзивного образования дошкольников с ограниченными возможностями здоровья: автореф. дисс. ... д-ра психол наук: 19.00.10 [Электронный ресурс] / Светлана Николаевна Сорокоумова. – Нижний Новгород, 2011. – 32 с.
7. Софій Н., Найда Ю. Філософія інклюзивної освіти: науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту «Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами»/ за ред. В. В. Засенка, Н. З. Софій. – К., 2007. – 180 с.
8. Шипицына Л. М. Интеграция детей с ограниченными возможностями здоровья [Текст] / Шипицына Л. М.// Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2004. – № 2. – С.7-9.
9. Шматко Н. Д. Совместное воспитание и обучение детей с ограниченными возможностями здоровья и

нормально развивающихся дошкольников [Текст] / Шматко Н. Д. // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2010. – № 5. – С. 12-19.

10. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореф. дисс. ... канд. пед. наук [Электронный ресурс] / И.Н. Хафизуллина. – Астрахань, 2008. – 22 с.

УДК 378.09

ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГА ДЛЯ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Лапп Е.А.

кандидат педагогических наук, доцент
Волгоградский государственный
социально-педагогический университет

У статті аналізуються потреби в уміннях, як ключова умова проектування модульних програм дисциплін елективних курсів, за напрямом підготовки «Спеціальна (дефектологічна) освіта». Виявлено потреби в уміннях педагогів, які забезпечують допомогу дітям із затримкою психічного розвитку та зміст освітньої програми спеціалізації з урахуванням запитів регіонального ринку праці.

В статті аналізуються потреби в уміннях, як ключове условие проектирования модульных программ дисциплин элективных курсов, по направлению подготовки «Специальное (дефектологическое) образование». Виявлены потребности в умениях педагогов, обеспечивающих помощь детям с задержкой психического развития. Обозначено содержание образовательной программы специализации с учетом запросов регионального рынка труда.

The article is analyzing demands in skills, as a key condition in designing modular programs of elective course's disciplines, in direction of "Special (defectology) education". Needs in skills of teachers, who provide a help to children with impaired of mental function, were identified. Content of educational program of specialization taking into account the requests of regional labor market is designated.

Ключові слова: затримка психічного розвитку, модульна програма, потреби в уміннях, регіоналізація

Ключевые слова: задержка психического развития, модульная программа, потребности в умениях, регионализация

Key words: impaired mental function, a modular program, demand for skills, regionalization

Анализ сложившегося и конструирование нового содержания высшего профессионального образования в таком направлении подготовки как «Специальное (дефектологическое) образование» показал многообразие методологических и методических подходов к его возможной реализации в соответствие с образовательной парадигмой, ориентированной на личность и создание условий для развития ее субъектности. Однако, и сегодня сохраняется информационный подход к подготовке специалистов-профессионалов; подходы и стратегии подготовки будущего дефектолога мало соотносятся с имеющимися научными разработками, с происходящими изменениями социально-психологического статуса образования, перспективами интеграционных процессов в образовании, а также внутренними проблемами, ограничениями и рисками развития региональной действительности.

Обновление содержания, методологий и среды обучения в условиях высшего специального (дефектологического) образования обеспечивает разработка и внедрение модульных программ, основанных на компетенциях. Модульный подход к обучению бакалавров – будущих дефектологов способствует комплексному освоению умений и знаний в рамках формирования конкретной компетенции; обеспечивает переосмысление роли и места теоретических знаний в процессе освоения компетенций, что в конечном итоге повышает мотивацию обучающихся в их освоении; создает ощущение успешности у каждого обучающегося за счет самоуправления своим обучением; обеспечивает повышение эффективности и качества подготовки специалистов и др. [3].

Содержание образовательной программы профиля «Олигофренопедагогика» в ВГСПУ предполагает освоение бакалаврами компетенций не только в сфере обучения, воспитания и развития детей с нарушением интеллекта. Учитывая, что объектом изучения, коррекционно-развивающего обучения и воспитания олигофренопедагогика, как науки, являются и дети с задержкой психического развития [4], в курсах по выбору отражена потребность региона в кадрах для системы коррекционно-развивающего обучения.